

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET

Tudomány és hagyományörzés

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Budapest, 2014

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET
Tudomány és hagyományörzés

MTA BTK MÖT Kiadványok 1.

Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

Sorozatszerkesztők

Vásáry István – Fodor Pál

MTA BTK MŐT Kiadványok 1.

MAGYAR ÓSTÖRTÉNET

Tudomány és hagyományörzés

Szerkesztették
Sudár Balázs
Szentpéteri József
Petkes Zsolt
Lezsák Gabriella
Zsidai Zsuzsanna

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Budapest, 2014

A kötet az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont 2013. április 17–18-án tartott konferenciáján elhangzott előadásokat tartalmazza, megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia támogatta

© Szerzők és szerkesztők, 2014
© MTA BTK, 2014

ISBN 978-963-9627-87-1
ISSN 2064-9918

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is

A borítón szereplő szubbotyici csat digitális képét Ambrus Edit készítette
Türk Attila OTKA 106369 sz. projektje keretében

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Felelős kiadó: Fodor Pál

Nyomdai előkészítés:

MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport

Vezető: Kovács Éva

Borító és tördelés: Horváth Imre

Nyomdai munka: Kódex Könyvgyártó Kft.

Felelős vezető: Marosi Attila

TARTALOM

FODOR PÁL Tudomány és hagyományörzés – konferenciamegnyitó	7	RASKÓ ISTVÁN Genetikai múltba nézés, egy magyar torzó tanulságai	169
PÁLINKÁS JÓZSEF „A magyar őstörténetről mindenkinek véleménye van”	9	CSÖSZ ARANKA–MENDE BALÁZS GUSZTÁV Beszámoló a Kárpát-medence 7–10. századi népességén végzett archeogenetikai vizsgálatok eredményeiről	173
VÁSÁRY ISTVÁN Tudomány és hagyományörzés (Bevezető előadás)	11	KOVÁCS LÁSZLÓ Elnöki zárásó – Régészet, embertan, genetika szekció	179
RÉGÉSZET – EMBERTAN – GENETIKA		NYELVTÖRTÉNET	
TÜRK ATILA A korai magyar történelem régészeti kutatása napjainkban (Perspektívák és teendők)	19	BAKRÓ-NAGY MARIANNE Módszerek a nyelvi őstörténet kutatásában: az ugor példa	193
SZŐKE BÉLA MIKLÓS A Kárpát-medence a Karoling-korban és a magyar honfoglalás	31	AGYAGÁSI KLÁRA A magyar–török nyelvi kapcsolatok	199
SZENTPÉTERI JÓZSEF Kritikai megjegyzések az avar–magyar asszimiláció kérdésköréhez	43	ZOLTÁN ANDRÁS A magyar–szláv nyelvi kapcsolatok	205
FODOR ISTVÁN Elnöki zárásó – Megjegyzések a szekció első három előadásához	55	HOFFMANN ISTVÁN A helynevek mint az őstörténet forrásai	211
RÉVÉSZ LÁSZLÓ A Kárpát-medence 10–11. századi temetőinek kutatása napjainkban (Módszertani áttekintés)	63	HONTI LÁSZLÓ Elnöki zárásó – Nyelvtörténet szekció	219
TAKÁCS MIKLÓS A honfoglalás kor és a településrégészet (Települési struktúrák, a társadalmi szervezet értelmezései, az etnikai azonosítás buktatói)	137	MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET	
FÓTHI ERZSÉBET A Kárpát-medence 6–11. századi történetének embertani vonatkozásai	151	VOIGT VILMOS A magyar ősköltészet	225
		HOPPÁL MIHÁLY A magyar ősvalláskutatás (új) útjai	231
		PAKSA KATALIN A magyar zene őstörténete (Kérdések és válaszok)	239
		PALÁDI-KOVÁCS ATILA Elnöki zárásó – Művelődéstörténet szekció	251

TÖRTÉNELEM – ÍROTT FORRÁSOK

ZIMONYI ISTVÁN
Arab források a honfoglalás kori magyarokról 257

FARKAS ZOLTÁN
A magyar honfoglalás korának bizánci forrásai 267

VESZPRÉMY LÁSZLÓ
Az 1000 előtti Pannóniára és magyarokra
vonatkozó latin nyelvű források 273

SZABADOS GYÖRGY
Identitásformák és hagyományok 289

ZSOLDOS ATTILA
Elnöki zárószó – Történelem – írott források
szekció 307

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

BENKŐ ELEK
A székely írás középkori és kora újkori emlékei
Erdélyben (Régészeti és történeti jegyzetek) 311

SÁNDOR KLÁRA
A székely írás Székelyföldön kívüli
használatának kezdetei 329

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ
Hunok és nem csak jezsuiták
(A magyar őstörténetírás hőskorából) 343

MESTER BÉLA
Vita a magyarok őstörténetéről Világos után 349

MIKOS ÉVA
A honfoglalás a folklórban és a populáris
kultúrában, avagy a honfoglalás
néphagyományának forrásai 361

GLATZ FERENC
Elnöki zárószó – Tudománytörténet szekció
(Az őstörténelem kutatásának hasznáról) 381

TUDOMÁNYOS REKONSTRUKCIÓ ÉS HAGYOMÁNYŐRZÉS

BÍRÓ ÁDÁM–BENCsik PÉTER
Régészeti leletanyagból hagyományélesztés?
(A magyarhomorog-könyadombi 103. sír
újrekonstrukciója) 387

IGAZ LEVENTE
Hagyományőrzés, kísérleti régészet: Elmélet
és gyakorlat Európában és Magyarországon 413

MAGYAR ATTILA
Történelmiélelmód-rekonstrukció, avagy
a 10–11. századot bemutató reenactment központ
Szigethalmon (Emese Park élő múzeumfalu) 421

SUDÁR BALÁZS
Elnöki zárószó – Tudományos rekonstrukció
és hagyományőrzés szekció (A honfoglalás kori
hagyományőrzés útjai Magyarországon) 425

RÓNA-TAS ANDRÁS
Zárószó – Az őstörténeti konferencia hozadéka 427

A magyar ősvalláskutatás (új) útjai

HOPPÁL MIHÁLY

A tudományos kutatás sajátos ellentmondása, hogy a vizsgálódások eredményei meglehetősen lassan kerülnek be a köztudatba, nemcsak a tudós kollégák, hanem a szélesebb érdeklődő nagyközönség esetében is. Ez a késlekedés a tudományos publikációk megjelenési idejét figyelembe véve 6–8, vagy akár 10 év is lehet, hiszen az új eredményekre történő reflektálás ennyi időt vesz igénybe. Tovább növekedhet ez az időtávolság, ha más tudományterületek, mint például a nyelvészet és a genetikai kutatás eredményeit is fel akarjuk használni. Általánosan ismert tény, hogy a régésznek elég feladat a saját területe szakirodalmát figyelnie, a nyelvész nem érdekli a mitológiakutatás, a folklorista pedig nem olvassa a populációgenetika újabb közleményeit.

Mindenekelőtt egy módszertani megjegyzés: a bölcsészettudományok mindegyikének volt, vagy van mondanivalója az őstörténet-kutatás számára. Sőt mindegyik, vagyis a nyelvészet, a történettudomány, a régészet, a néprajz, illetve a folklorisztika, az összehasonlító mitológia, illetve vallástudomány¹ művelői saját érveiket és bizonyítékaikat helyezik előtérbe. Való igaz, hogy ezeknek a kutatásterületeknek az eredményeit együtt kellene látni!

Erre tettünk kísérletet több mint három évtizeddel ezelőtt, amikor megszerveztük, és az Akadémián megtartottuk a *Mítosz és történelem*² című konferenciát. Akkor Vargyas Lajos egy igen alapos tanulmányt készített, amelyben megvizsgálta a „honfoglaló magyarság hitvilágának legfejlettebb rétegeit a nyelv és a folklór tükrében”.³ Abból a megfigyelésből indult ki, hogy sorra vette a korai, középkori forrásokban előforduló vallással kapcsolatos szavainkat, és kiderült, hogy azoknak legnagyobb része a finnugor mellett régi török vagy iráni eredetű. A keresztény terminusok legtöbbször latin, görög, szláv vagy német eredetű, de a többi régi szó, amely a vallási szókészlethez tartozik, természetesen honfoglalás előtti kell legyen. Ezeket a szavakat három csoportba lehet osztani. Az első

a legősibb réteg, amely a samanizmussal kapcsolatos, idetartoznak a *révül, táltos, búvöl, bájol, boszorkány, sárkány* (mind török eredetűek). A második a „fejlett vallási fogalmak” csoportja, amelybe a *jonh, lélek, áld, átkoz, menny* (finnugor), *id* (szent jelentéssel, lásd: egyház), *boldog, isten, ördög, üdvözít* (ismeretlen eredetűek). A harmadik csoportot a „vallási és világi használatban egyaránt élő fogalmak” alkotják, és az ismeretlen eredetű *bőjt, véték, bűn, hisz, teremt* és a török eredetű *búcsú, örök* szavaink tartoznak oda Vargyas Lajos összeállítására szerint. A tanulmány további oldalain sorra vette az egyes szavakat és bőséges folklorisztikai példákkal hitelesítette a nyelvészeti etimológia korabeli megállapításait. Az általa adott besorolások többnyire ma is helytállóak, igaz, hogy feltűnően sok az ismeretlen eredetűnek minősített terminus – éppen a magyar szellemi kultúrának ebben a fontos rétegében.

A turkológiai kutatások eredményeinek segítségével régi török jövevényszavaink köréből még néhányat kiegészíthetők az előbbi felsorolás. Vegyük példaként a Ligeti Lajos-féle teljes listát: *bű, bölcs, báj, ige, igéz, kép, boszorkány, csök* („keresztelői lakoma”), *tor* („a temetés utáni lakoma”), *ünnepe, egyház, gyász, bűn, érdem, bocsat, búcsú, gyónik, terem, bú, örök, ül* („ünnepet ül” értelemben), *koporsó*.⁴ Érdekes, hogy a gazdag mitológiai jelentéstartalmú *táltos* szavunk nem szerepel a neves turkológus listáján – a TESz írói szerint a szó „ösi örökség az ugor korból”.⁵ Ezt a magyarázatot vette át Vargyas Lajos, noha a legújabb adatok szerint bizonyítható a szó török eredete.⁶ Éppen a nagyszámú, különféle török nyelvekből vett párhuzam és az adatok rendszerszerűsége, jelentésbeli összefüggése növeli a török etimológiák helyes voltát. Egy nemrég megjelent monográfia is ezt erősíti.⁷

Ez az új magyarázat annál is érdekesebb, mert nemcsak hangtanilag, de jelentésanilag pontosan a sálmán transz, a tudatvesztés állapotának igéje a török ro-

1 Vö. Voigt 1997.

2 Hoppál–Istvánovits 1978.

3 Vargyas 1978.

4 Ligeti 1986, 271–278.

5 TESz, III, 832.

6 Berta 2001.

7 Róna-Tas–Berta 2011.

kon szavak gyöke: *tal-*. A szegedi turkológus Berta Árpád ugyancsak bizonyítja Álmos vezér nevének török megfelelőiről, hogy a párhuzamba vont török szavak jelentése szintén a tudatváltozással áll kapcsolatban, ami az *áloom* szavunk értelmét ismerve jó magyarázat. Végül is Álmos, a szakrális vezér az új etimológiai magyarázat fényében egyformán lehetett a sámánképességekkel megáldott és a megváltozott tudatállapot elérésére képes (ős)vallási specialista.⁸

Visszatérve tanulmányára egyetértéssel lehet idézni Vargyas végkövetkeztetéseit: „Tudjuk, hogy a magyarok a kazár birodalom területén szabir vezetés vagy uralom alatt éltek egy-két évszázadot. A szabirok a magyaroktól elválva Kaukázuson túli hazába költöztek (vissza?). A magyar uralkodó réteg szasszanida – kaukázusi díszítőművészete is tőlük származhat. Nyelvük ismeretlen. Meg vagyok győződve róla, hogy ők voltak azok a magas műveltségű közvetítők – a magyaroknak akkori uralkodó rétege –, akik sok más között a keleti, fejlett vallások fogalomkincsét is továbbították a magyarokhoz, nyilván hasonló fejlettségű hit-elemekkel és szokásokkal egyetemben.”⁹

Később még többször visszatért a témához és a magyar folklór honfoglalás előtti, vagyis keleti elemeiről vallott nézeteit újra és újra közzétette,¹⁰ talán éppen azért, mert meggyőződése volt, hogy ha kimutatható az ugor réteg a magyar népzében,¹¹ akkor a népköltészetben és a nyelv segítségével a mitológiában is kimutatható a honfoglalás előtti elemek és motívumok összefüggő sorozata.

Vargyas Lajos nyomdokaiba lépett és az elmúlt évtizedben igen kitűnő eredményeket publikált a fiatalon elhunyt erdélyi folklorista, Demény István Pál (1949–2000). Mintha tudatosan vállalta volna Vargyas kutatásainak folytatását – különösen életének utolsó éveiben –, hiszen „a magyar szóbeli hősi epika” szibériai, sőt eurázsiai motívumpárhuzamait kutatta kiváló eredménnyel.¹² Demény István Pál azon kevesekhez csatlakozott, akik szerint nemcsak hogy volt középkori magyar hősepika, hanem annak nyomai is fellelhetők. Ezeket a nyomokat, töredékeket rendre újravizsgálta, idézte és értelmezte. Egyúttal igen kritikus az adatok hitelességének megítélésakor, annyit mégis biztosnak

látott, hogy a 15. és a 16. században még részt vettek énekmondók a magyar urak udvari multságain.

Demény István Pál sorra vette azokat a mondákat és folklórmotívumokat, amelyeket évszázadokon keresztül megőrzött a magyar szóbeli hagyomány – ezek a keletkezés feltehető időrendjében: a csodaszarvasmonda, Emese álma, a vérszerződés, az Álmosmonda, a fehér ló mondája, Lehel kürtje, Botond hőstette és a Szent Lászlóhoz kapcsolódó mondai motívumok (a lovas üldözés, a párbaj, a „fejbenezés”). Ezeket az Anjou-kori, majd a törökellenes harcokat megéneklő hősi epika folklórban fennmaradt emlékei követik, végül néhány értékes fejezet és eszme-futtatás a magyar szóbeli epika hőseiről, sztereotip formuláiról és az egész hagyomány fejlődéstörténetéről.

Minden egyes monda ismertetésénél egész sor új adatot sorakoztat fel és elemzi a korábbi elgondolásokat is. Ezekből a párhuzamokból a legtöbb esetben az derül ki, hogy a magyar szöveghagyományhoz legjobban hasonlító adatok Keleten találhatóak. Így a csodaszarvasmondához a perzsa és az obi-ugor változatok, meg a kaukázusiak állnak legközelebb. Az Emese álma, más szóval a *turul-sas általi megtermékenyítés* motívuma (vagyis az Árpád-ház eredetmondája) szintén Kelet felé mutat, és legközelebbi párhuzama a burjátoktól gyűjtött eredetmondában található, amely szerint az első sámán egy burját asszony és álmában reá szálló sas nászából született. Magam a mandzsuk körében találtam meg e mítosz megfelelőjét, sőt tárgyi ábrázolását is, ami egy kis szobrocska: egy sasfejú asszony, „Isenmama” szoptatja az első sámánt.¹³ Nem tartjuk kizártnak, hogy az Árpádok eredetmondája a sámán-királyok égi eredetét elbeszélő, a mitikus őst megörökítő mondák típusához sorolható, és Belső-Ázsiából hozott hagyomány lehet. Az állatóstól való származás ugyanis ott igen gyakori motívum volt, ahogy azt Julian Baldick kitűnő könyvében oly sok példával bizonyította.¹⁴

Az angol kutató könyvét természetesen az erdélyi szerző már nem olvashatta, pedig nagy örömmel tette volna, hiszen ebben a műben egész sor olyan adat található, amelyek Demény István Pál sejtéseit támasztják alá. Megerősítették volna őt feltevéseinek igazát illetően például, hogy a népet új hazába vezető szarvas motívuma az ázsiai hunoknál, régi török és mongol népeknél is megvolt.¹⁵

⁸ Berta 2001, 113–114. A témához kapcsolódik: Hoppál 2010, 65–75.

⁹ Vargyas 1978, 27.

¹⁰ Vargyas 1984; Vargyas 1999.

¹¹ Vargyas 1999.

¹² Demény 1999; Demény 2002.

¹³ Hoppál 1996, 70–71.

¹⁴ Baldick 2000.

¹⁵ Ibid. 6, 28.

A fehér ló mondája, vagyis a hármas ajándékon (föld, fű, víz) vett ország már Hérodotosznál megtalálható, aki a szkítákkal kapcsolatban említi, de a mongoloknál is találunk párhuzamot.¹⁶ Julian Baldick szerint az *állatóstól való teherbe és* tipikus motívum Belső-Ázsiában.¹⁷ A régi belső-ázsiai népek: az altaji törökök, mandzsuk és tunguzok, mongolok közös őseinek vallási rendszerében sok olyan motívum található, amelyeknek magyar párhuzamai vannak éppen az elfe(le)dett – vagy feledni kívánt – magyar hősepikában. Így a Toldiból jól ismert farkas- és birkaküzdelemről 9. és 10. századi belső-ázsiai adatok (feliratok és freskók) tanúskodnak.¹⁸ A hős hármas küzdelmével a Dede Korkut híres történetében találkozhatunk, amelyben a küzdelem előtti „hősi-alvás” motívuma is szerepel,¹⁹ úgy, mint ahogy az obi-ugor hőseinkben – ezt Demény István Pál is kimutatta.

További értékes adatokkal szolgál Julian Baldick a magyar hősepika kutatói számára, amikor könyvében egymás után, szinte minden oldalon közöl egy-egy belső-ázsiai párhuzamot a fehérló-áldozat szokásához, az eskütevést rituálisan megpecsételő kutya kettévágásához, a vérszerződéshez, Attila sírjának (a hármas koporsóba temetés) motívumához, a kard-, a fa- és a tűztisztelet szokásaihoz, vagy az égig érő fa ismert motívumához. Ezek azért fontos adatok, mert kivétel nélkül megtalálhatók a középkori krónikákban, történeti mondáinkban, népmeséinkben vagy a mitikus elemeket őrző hiedelmekben.

Röviden Demény István Pál minden tanulmánya azt kívánja bizonyítani, hogy a folklór, a színhagyomány meglepően állandó motívumokkal, térben és időben ugyan távol, de hasonló elemekkel dolgozik, sőt közel azonos fonetikai és szemantikai szerkezetekkel építkezik. A honfoglalás előtti szóbeli hősi epikáról szóló tanulmányában megállapította, hogy: „A folklórfilológia által kimutatott réteg ugyanis – az összehasonlító módszerből adódóan – honfoglalás előtti... A fentiekből az is következik, hogy a folklórban bizonyos elemek, ha nem is változatlan formában, de rendkívül szívósan, egy évezrednél hosszabb időn keresztül is fennmaradhatnak.”²⁰

Ugyanezt a tételt bizonyítja újabban a szentpétervári kutató, Jurij Berjzkin munkássága. Ő több cikkében és nemrégiben megjelent kötetében is azt a

feladatot tűzte ki maga elé, hogy a motívum-összehasonlítás segítségével megkísérli elvégezni a szibériai és az amerikai mitológiák összehasonlítását.²¹ Az Orosz Tudományos Akadémia Antropológiai és Etnográfiai Intézetének munkatársa, aki a Kunstkamera amerikai osztályát is vezeti, és az egyik vezető orosz amerikanista, tulajdonképpen azt állítja, hogy az amerikai kontinens benépesítését (ami körülbelül 11 ezer évvel ezelőtt történt) nemcsak a régészet és a populációgenetika segítségével követhetjük nyomon, hanem a mitológiai motívumok segítségével is. Az orosz kutató jó negyedszázada gyűjti fáradhatatlan szorgalommal az amerikai indiánoktól lejegyzett mítoszszövegeket. Több mint 25 ezer szöveg tartalomelemzését és tipologizálását végezte el, és megdöbbentő egyezéseket mutat ki egymástól igencsak távol eső népek és mitológiák között. Így például ő is említi a *víz-alól-felhozott föld* motívumát, amely megtalálható az uráli népek és az észak-amerikai indiánok folklórájában is. Ezeket az egyezéseket már évtizedekkel ezelőtt publikálta nálunk V. V. Napolskikh²² egy általunk kiadott kötetben, melynek címe: *Uralic Mythology and Folklore*. Sajnos olykor egy negyedszázad sem elegendő az új tudományos eredmények tudatosulásához.

Berjzkin könyvében a mitológiát és a folklórszövegeket tekinti a történeti rekonstrukció eszközének, lényegében erről szól az egész második fejezet, ahol a visszatérő motívumokra alapozza az összehasonlítást. Motívum lehet bármely epizód vagy kép, amely egy-nél több szövegben előfordult,²³ és amely megsokszorozza önmagát, vagyis ismétlődik, mégpedig kisebb-nagyobb változtatással. Ez a gondolat összhangban áll azzal az új keletű elgondolással, amely a *mémeket* tekinti a különféle ideológiai/hitbéli tételek elterjedésében alapvetőnek.²⁴ A *mémek* úgy terjednek, mint valamiféle gondolatvírus, mint az influenza (vagy az arról elterjedő, illetve gerjesztett tévhitek világjárványa).

Az orosz kutató szerint a mitológiai motívumok elterjedése nem annyira nyelvekhez vagy nyelvcsaládokhoz kötött, hanem inkább kulturális areákhoz, ahol egy-egy mitológiai motívum minél egyszerűbb, annál szélesebb körben követhető nyomon. A motívum lényegét egy furcsa kép vagy szinte megmagyarázhatatlan cselekvés adja (például a lidérc leküldése homokért a folyóvíz fenekére). Egy ilyen egyedi in-

16 Ibid. 2000, 21–22.

17 Emese álma: Baldick 2000, 33.

18 Baldick 2000, 45–46.

19 Uo., 59. A harc előtti hősi álom: Dede Korkut 2009, 44.

20 Demény 2002, 163.

21 Berjzkin 2007. Angol nyelvű tanulmányai: Berezkin 2002; Berezkin 2003; Berezkin 2005.

22 Vö. Napolskikh 1989.

23 Berjzkin 2007, 166.

24 Vö. Boyer 2001, 34–40; Csikszentmihályi 2007, 154–183.

formációs erejű motívumnak a véletlenszerű megjelenése kizárt a közvetlen emberi és kulturális érintkezés nélkül. A motívumok statisztikai elemzése alapján etnoterritoriális egységek rajzolhatók meg; mintegy 154 ilyen areát talált az Uráltól Tüzföldig, ezekről sok térképet is közöl. Mindenesetre e hatalmas anyagot és területet átfogó elemzés azt példázza, hogy a mitológiai motívumok igen időtállóak (és nem köthetők se társadalmi, se környezeti tényezőkhöz).²⁵ Joggal állíthatjuk tehát az orosz kutatóval egyetértve, hogy a mitológia az adott kultúra hosszú távú memóriája, több információt őriz a közösség múltjának történetéből, mint bármi más, ezért fontos a vizsgálata.

Jelentős változásokat fog hozni a magyar ősvallás-, illetve a néphit-kutatásban a több mint két évtizede készülő *Uráli Mitológiai Enciklopédia*. Ez az uralisztika legnagyobb nemzetközi vállalkozása, mert ezekben a monográfiákban minden finnugor (uráli) nép mitológiáját egy-egy külön kötetben kívánjuk bemutatni. A nagyszabású nemzetközi összefogással megvalósuló munka a múlt század végén indult el. Egész pontosan akkor, amikor 1983 novemberében elhatározott, hogy finn, magyar és orosz kutatók együttműködve elkészítik a finnugor (uráli) népek mitológiai szótárait, vagyis átfogó, enciklopédikus műveket állítanak össze az adott nép vagy népcsoport mitológiájáról.²⁶ Lényeges volt ebben az együttműködésben az, hogy a helyi tudósokat kérjük fel a saját népük mitológiájának megírására, hiszen ők azok, akik jól ismerik a helyi nyelvet/nyelvvariasokat és a helyi folklórt, ők az adott folklór legjobb kutatói. 2010 végéig négy kötet jelent meg,²⁷ összesen ezerszáz oldalon, először orosz, majd angol nyelven, a Magyar Tudományos Akadémia kiadójának és a Finn Irodalmi Társaság együttműködésének eredményeként. Oroszul már elkészült néhány további kötet is, így például a mordva, a mari és a nganaszan.²⁸ Tehát az utóbbi évek egyik legfontosabb eredménye a finnugor összehasonlító mitológiai kutatások területén az *Uráli Mitológia Enciklopédia*. Bizonyos, hogy ez a könyvsorozat nagymértékben segíti a további vizsgálódásokat, s elősegíti a magyar mitológia rekonstrukcióját is.

Természetesen a régi iráni kapcsolatok kérdésköre nem ismeretlen sem a nyelvészek, sem a történészek, sem a mitológiai kutatók előtt. Ami a magyar ősvallás kutatását illeti, még a legjobb áttekintések sem említik Munkácsi Bernát monumentális életművét. Munkácsi a magyar őstörténet kérdéseiben szeretett volna tisztában látni. E cél érdekében még az 1880-as években terepmunkát végzett a finnugor rokon népek, a votjakok/udmurtok és a vogulok/manysik körében. Ez utóbbi gyűjtőútjának eredményeként jelent meg a *Vogul Népköltési Gyűjtemény* négy kötete (1892–1902 között), melynek első kötetében a *Bevezetésül a vogulok népköltése s ősi hitvilága* című háromszáz oldalas tanulmánya található. Ez máig a legrészletesebb vogul mitológiai áttekintés, amely a néphit legapróbb részleteire is kiterjed a főbb istenségek, a bálványok, a lélekhit és a halotti szokások²⁹ ismertetése mellett. Elméletileg ez az anyag tipológiai párhuzamként kellene szolgáljon a korai magyar néphit megértéséhez, amennyiben a kultúra mitiko-rituális vallási rendszerét igen konzervatívnak tekintjük. Sajnos ezt a lehetőséget a kutatás nemigen aknázza ki eddig, tehát ez még egy elvégzendő feladat.

Továbbá ugyanez vonatkozik Munkácsi Bernát másik nagy munkájára az *Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben* is, amely tárháza a régi indoírani nyelvi párhuzamoknak, kölcsönszavaknak, kulturális hatásoknak nemcsak a magyar, de más finnugor nyelvekben is. Még ha nem is minden párhuzam állja ki az újabb összehasonlító nyelvészet próbáját, mégis például *isten* szavunkról írt iráni adatokban gazdag elemzése meggyőzőbb, mint *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárának* minden más véleményét elutasító, és a bizonytalan eredetet állító rövid szócikke.³⁰ Az újabb eredmények Munkácsit látszanak igazolni, s elég, ha itt a zseniális orosz nyelvész és mitológiai kutató V. V. Ivanov javaslatára utalunk, aki egy hettita *Istanu* és a hatti *eš-tan* alakokat említ isten és napisten értelemben – idézi Voigt Vilmos.³¹ Mindezt azért említem, mert sokszor az az érzésem, a régi szerzők kevesebb adaton alapuló megsejtéseit az újabb – mai, korszerű! – kutatások eredményei igazolják.

Említhetjük itt az *isten* szónál maradvá Kai Donner (1925) egyik cikkét, vagy V. N. Toporov nagyszemű tanulmányát, amelyben az iráni *Mithra* mitológiai alakjának az obi-ugor mitológiában megtalálható pár-

25 A magyar néphitben a lidércmondákról írt elemzés: Hoppál 1969. Vö. Berjokzin 2007, 262–281.

26 Hoppál–Pentikäinen 1989, 9.

27 Konakov (et al.) 2003; Kulemzin (et alii) 2006; Gemuev (et alii) 2008; Tuchkova (et al.) 2010.

28 2014 júniusában Helsinkiben Anna-Leena Siikala vezetésével megbeszélést tartottak a még el nem készült kötetek leendő szerzői és a főszerkesztők.

29 A gyászvisélet jeleiről: Munkácsi 1892–1902, 202.

30 Munkácsi 1901, 78–380; TESz, II, 42.

31 Ivanov 1984, valamint Voigt 1997, 380.

huzamait vizsgálta.³² A régi iráni hatások mitológiai és régészeti párhuzamainak további adatait részletesen ismertettem két korábbi cikkemben.³³ Újabb finnországi kutatók készítettek példás elemzéseket a korai indo-európai és uráli kapcsolatokról.³⁴

Természetesen a régészek közül többen is észrevették, hogy bizonyos leleteket, temetkezési szokásokat csak az iráni kulturális hatásokkal lehet megmagyarázni. Így például honfoglalás kori (fém)művészetünk (például a varkocsdíszítő hajkarikák és más tárgyak) az iráni–szászánida művészeti díszítő stílushoz áll legközelebb (például a sóshartyáni korong).³⁵ Fodor István igen alapos, részletekbe menő elemzése új megvilágításba helyezik a régi adatokat, de ő az, aki közvetíti az orosz kollégák újabb felfedezéseit, vagyis új információkkal teszi teljesebbé ismereteinket. S ezzel elérkeztünk a régészeti kutatásokhoz.

A régészek nélkül elképzelhetetlen a magyar ősvalláskutatás. Elsőként (és látványosan) László Gyula volt az, aki a honfoglaló magyarok temetkezési szokásaiban kimutatta a kereszténység előtti elemeket, egyben azt is feltételezte/bemutatta, hogy némely elgondolások a 20. század elején még élő népi hiedelmekben éltek tovább.³⁶ A régészeti leletek, tárgye gyűttesek funkciójának és jelentésének magyarázatakor természetesen a néphit és a mitológia, vagy az ornamentika jelentéspárhuzamait lehet felhasználni, és viszont. Ez bizony módszertani csapda, amiből csak egyetlen kiút van – ha a párhuzamok, megfelelések rendszerszerűek, vagyis több szimbólum együtt (nap és hold, világfamadárral, bagolyfejű bot, lovas temetkezés stb.) szerepelnek, vagyis motívumokat alkotnak.

Fodor István régészeti-őstörténeti elemzése is ilyenek. *A magyarok ősi vallásáról* című tanulmánya 2004-ben jelent meg a Magyar Vallástudományi Társaság sorozatában, amelyben sorra veszi azokat a motívumokat, amelyeket megtalált a régészek által előásott tárgyakon.³⁷ Különösen fontosnak tartom, hogy szinte minden írásában kiemeli az iráni párhuzamok megemléztetését, például a részleges lovas temetkezéssel kapcsolatban.³⁸

A kutatás új eredményei között kell megemlíteni, hogy „a X. századi magyar régészeti emléksanyagban is vannak olyan leletek, amelyek alátámasztják az írott források azon tudósítását, hogy a magyarságnál is a türkökéhez, kazárokéhoz hasonló *tengrizmus* volt”.³⁹ Ez a sajátos égkultusz a török és mongol népekre jellemző, melyet csak egy jó évtizede kezdtek komolyan kutatni.⁴⁰ Ezért is tartom fontosnak idézni Fodor Istvánnak a véleményét: „a pogány államvallás (a tengrizmus) ugyanolyan átmeneti állapot volt a korábbi samanizmus és az államvallás között, mint a szakrális kettős fejedelemség képviselte félnomád állam, a törzsi társadalom és a valódi állam között.”⁴¹

Veres Péter, egyik legutóbbi fontos tanulmányában rámutatott arra, hogy az ősmagyarok milyen kiemelkedő szerepet játszottak a lovasnomadizmus egyetlen központban történt kialakulásában. Továbbá rámutatott arra is, mégpedig orosz kutatók munkáit idézve, hogy a finnugor népekre jellemző génmarker és mitológiai motívumok egyaránt megtalálhatók a Kr. e. második és az első évezred fordulóján a velük szomszédságban élő iráni törzseknel is.⁴² Ezt az elgondolást támogatja a magyar nyelvészetből jól ismert, a magyar és az obi-ugor nyelvek régi iráni jövevényszavaira vonatkozó tényanyag,⁴³ amelybe többek között az *úr, isten, ostor, arany, ezer, hét, szer, szaru, szaru* stb. szavaink tartoznak.

A mitológiai rekonstrukció nem ment ki a divatból, ez ma is időszerű tudományos problematika.⁴⁴ Ezt nemcsak a témával kapcsolatos doktori disszertációk mutatják, hanem egy nagy jelentőségű könyvsorozat is. *Az Urali Mitológiai Enciklopédiának (Encyclopaedia of Uralic Mythologies)* kötetei azt célozzák, hogy pontos leírások alapján jó összehasonlítható anyag álljon rendelkezésre a velünk rokon (közeli és távoli) népek mitológiai rendszereiről, amit aztán a magyar ősvalláskutatásban is hasznosíthatunk, ahogy arra már rámutattunk.

Jan Assmann *A kulturális emlékezet* című munkájában, amely 1999-ben végre magyarul is megjelent, azt írja: „A kultúra konnektív struktúrája egyúttal a tegnapot hozzákapcsolja a mához, mégpedig olyan formán, hogy meghatározó élményeket és emlékeket

32 Toporov 1989. Lásd még: Donner 1925.

33 Hoppál 1982, 2010, 65–75. Ez utóbbi tanulmányban a magyar mitológia kereszténység előtti elemeivel foglalkoztam.

34 Vö. Carpelan–Pärpola–Koskikallio 2001; Frog 2012.

35 Fodor 1973.

36 Lásd a temetkezési szokásokat: László 1944, 450–498.

37 Fodor 2004, 17–22.

38 Uo., 11.

39 Uo., 14.

40 Lásd: Urbanajeva 1995.

41 Fodor 2004, 16.

42 Veres 2012, 361. Korotajev–Halturina 2010-ben megjelent könyvére hivatkozik.

43 Vö. Korenchy 1972; valamint még korábban Munkácsi 1901.

44 Uray-Kóhalmi 1997.

formál és őriz meg, a tovahaladó jelen horizontján egy másik idő képeit és történeteit is magába zárja... A kultúrának ez az aspektusa a mitikus és a történeti elbeszélések alapja... Ami az egyes individuumokat 'mi'-vé kovácsolja, nem más, mint a közös tudás és önelképzelés konnektív struktúrája, amely egyfelől közös szabályokra és értékekre, másfelől a közösen lakott múlt emlékeire támaszkodik.⁴⁵

E nagy hatású kultúrfilozófus máig jelentős megállapításában egész egyszerűen arról van szó, hogy a mítoszokban, a mitikus történetekben – vagy a mi szóhasználatunk szerint: a népi hitvilágban – az elemek összekapcsolódása az elbeszélés szövegében hihetetlenül időtálló struktúrát hoz létre.⁴⁶ Ezt a tényt ma már evidenciaként kezelik az orosz és a finn mitológiai kutatók. Ugyanakkor itthon a magyar kutatók között csak félve lehet kimondani annak ellenére, hogy a magyar néphit, a népdalok és a népművészet szimbolizmusa, a népmesék és a mondák motívumai, a szólások, a helynevek esetében ugyanúgy használható (és megfejthető) információkat tartalmaznak, mint a szláv, lett, litván, észt és finn kultúrában. A finn mitológiai kutató Anna-Leena Siikala erről így ír: „Mind a mítosz, mind a történetírás olyan szimbolikus formák, amelyek összekötik a múltat és a jelent... Azáltal, hogy kodifikálják a világkép szerkezetét, a *mítoszok a múlt mentális modelljei, s mint ilyenek, a kultúra hosszú távú emlékezetének tekinthetők*... A mitológia az egyik legidőtállóbb mentális reprezentáció, amely képes ellenállni a legradikálisabb történelmi változásoknak... A mitikus hagyományok életét az jellemzi, hogy alapvetően konzervatív az alkotó elemek szerkezetét és azok témáit tekintve.”⁴⁷

Ily módon a mitikus tudat szövegei, a mítoszok és a mondák a közösség etnikus önazonosságának megerősítését szolgálják. Az *Encyclopaedia of Uralic Mythologies* már megjelent kötetei, valamint a készülő összefoglalások – finn, észt és magyar – néhány éven belül új távlatot nyithatnak a magyar ősvallás tipológiai párhuzamainak jobb megismeréséhez. Az összehasonlító elemzések során feltáruló egyezések – hasonlóan a nyelvtudomány eredményeihez – talán lehetővé teszik a hajdani mitológiai rendszer elemeinek, szavainak megismerését. A ritka, de megbízható történeti adatok aztán hitelesítik (vagy sem) ezeket a rekonstrukciókat, mint ahogy az *áld-áldoz-áldo-*

más szakrális jelentésű kifejezések esetében megtörtént,⁴⁸ és akkor majd, ahogy azt Anonymus írta: „magnum *aldamas* fecerunt”.

Láthatjuk tehát, hogy a hazai és a nemzetközi kutatások egy irányba mutatnak, és a magyar kutatók helyes úton járnak, amikor ki akarják terjeszteni az összehasonlítások horizontját. A magyar mitológia (és ősvallás) nem állt társtalannul – még formálódásának idején sem – az eurázsiai sztyeppén.

Anna-Leena Siikala egy újabb írásában, ha lehet, még világosabban fogalmaz, amikor azt írja, hogy „az etnikus vallások és a hagyományos hitvilág mélyen beágyazódnak az adott kultúra mélyszerkezetébe... és időről időre újra élednek, még pedig azért, hogy a helyi közösségek identitását megerősítsék”.⁴⁹ Nem véletlen tehát, hogy az elmúlt tíz-húsz évben szerte Szibériában megfigyelhető volt a kis népek körében a helyi hagyományok – mitológiák, népi ünnepek, sámánritusok – feleledése, sőt újjászületése.⁵⁰ Ez nem más, mint egyfajta ideológiai reneszánsz, akár spirituális újjászületést is mondhatnánk. Annyi bizonyos, hogy a régi mítoszok újra mondása, újra játssza (színházban, filmben, fesztiválon, ünnepeken) a finnugor népek körében egyetlen célt szolgál, azt, hogy megerősítse a közösség etnikus identitását, vagyis hogy egyesítse a közösség tagjait a közös tudásban és a közös rituális élményben, az emlékezés élményében. Ki lehet mondani, hogy a mítosz újramondásának és az összehasonlító mitológia-, illetve ősvalláskutatásnak is ilyen világos társadalomépítő célja van.

Jól érzékelhető tehát, hogy a tudomány halad, de a *nép* marad, elméletek jönnek-mennek, de az etnikus tudat marad! Lehet, hogy a népek, népcsoportok vándorolnak, de a gének maradnak (legalábbis ma úgy látjuk), és maradnak a mítoszok is az emlékezetben. Vagyis a *gének* és a *mémek* maradnak, mint vízben a kövek!

Irodalom

Assmann 1999

Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest.

45 Assmann 1999, 16.

46 Vö. Ivanov 1984.

47 Siikala 2002, 109–110. Az etnikai tudatról: Fodor 2006.

48 Voigt 2001; Kulemzin et al. 2006; Tuchkova et al. 2010.

49 Siikala 2008, 12.

50 Hoppál 2013.

- Baldick 2000
Baldick, Julian: *Animal and Shaman: Ancient Religions of Central Asia*. London–New York.
- TESz
A magyar nyelv történelmi-etimológiai szótára. I–III. Főszerk. Benkő Loránd. Budapest, 1967–1976.
- Berezkin 2002
Berezkin, Yuri: Some results of comparative study of American and Siberian mythologies: Applications for the peopling of the New World. *Acta Americana* 10/1, 5–28.
- Berezkin 2003
Berezkin, Yuri: Southern Siberian – North American Links in Mythology. *Archeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia* 14, 94–105.
- Berezkin 2005
Berezkin, Yuri: The Assessment of the Probable Age of Eurasian-American Mythological Links. *Archaeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia* 21, 146–151.
- Berjozkin 2007
Berjozkin, Ju. E.: *Mifi zaszeljajut Ameriku: Arealnoje raszpredelenyje folklornüh motivov i rannije migracii v Novüj Szvet*. Moszkva.
- Berta 2001
Berta Árpád: Álmos és táltos. *Shaman* 9/2, 99–117.
- Boyer 2001
Boyer, Pascal: *Religion Explained. The Evolutionary Origins of Religious Thought*. New York.
- Carpelan–Parpola–Koskikallio 2001
Early Contacts between Uralic and Indo-European: Linguistic and Archeological Considerations. Eds.: Christian Carpelan–Asko Parpola–Petteri Koskikallio. Helsinki.
- Csíkszentmihályi 2007
Csíkszentmihályi Mihály: *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. Budapest.
- Dede Korkut 2009
Dede Korkut: *Dede Korkut könyve*. Fordította: Adorján Imre és Puskás László. Budapest. (A világ eposzai 2.)
- Demény 1999
Demény István Pál: *Táltosok, kerekek, lángok*. Csíkszereda.
- Demény 2002
Demény István Pál: *Hösi epika*. Budapest.
- Donner 1925
Donner, Kai: Über sogdisch *nom* gesetz' und samojedisch *nom* 'Himmel', 'Gott'. *Studia Orientalia* 1, 1–18.
- Fodor 1973
Fodor István: Honfoglaláskori művészetünk iráni kapcsolatainak kérdéséhez. A sóshartyáni korongpár. *Archaeológiai Értesítő* 100/1, 32–41.
- Fodor 2004
Fodor István: A magyarok ősi vallásáról. In: *Vallástudományi Tanulmányok* 6. Szerk.: Hoppál Mihály. Budapest.
- Fodor 2006
Fodor István: Az ősmagyarság etnikai tudata és a Csodaszarvas monda. In: *Csodaszarvas*. II. Szerk.: Molnár Ádám. Budapest, 9–37.
- Frog 2012
Frog, Etunimetön: Evolution, Revolution and Ethnocultural Substrata From Finno-Ugric, Sky God to the North Finnish God-Smith Ilmarinen. In: *Finno-Ugric Folklore, Myth and Identity*. Eds.: C. Hasselblatt–A. van der Hoeven. Maastricht, 25–43.
- Gemuev et al. 2008
Gemuev, Ismail N. et al.: *Mansi Mythology*. Budapest–Helsinki. (Encyclopaedia of Uralic Mythologies 3.)
- Hoppál 1969
Hoppál Mihály: A magyar lidérc-hiedelemkör szemantikai modellje. *Ethnographia* 80, 402–414.
- Hoppál 1982
Hoppál Mihály: Az összehasonlító mitológia-kutatás és a magyar őstörténet. *Új Írás* 22:9, 44–51.
- Hoppál 1996
Hoppál Mihály: A magyar samanizmus és a honfoglalók hitvilága. In: *Ősök, táltosok, szentek. Tanulmányok a honfoglaláskor és Árpád-kor folklórából*. Szerk.: Pócs Éva–Voigt Vilmos. Budapest, 67–76.
- Hoppál 2010
Hoppál Mihály: Paganic Elements in Hungarian Folk Beliefs. In: Hoppál Mihály: *Uralic Mythologies and Shamans*. Budapest, 65–75.
- Hoppál 2013
Hoppál Mihály: *A sámánság újjászületése*. Budapest.
- Hoppál–Istvánovits 1978
Mítosz és történelem. Szerk.: Hoppál Mihály–Istvánovits Márton. Budapest.

- Hoppál–Pentikäinen 1989
Uralic Mythology and Folklore. Eds.: Hoppál Mihály–Juha Pentikäinen. Budapest–Helsinki.
- Ivanov 1984
 Vjacseszlav V. Ivanov: *Mítosz–nyelv–kultúra*. Budapest.
- Konakov et al. 2002
 Konakov, N. D. et al.: *Komi Mythology*. Budapest–Helsinki. (Encyclopaedia of Uralic Mythologies 1.)
- Korenchy 1972
 Korenchy Éva: *Iranische Lehnwörter in den ob-ugrischen Sprachen*. Budapest.
- Korotajev–Halturina 2010
 Korotajev, A. V.–Halturina, D. A.: *Mify i geny. Glubokaja isztoriceszskaja rekonsztrukcija*. Moszkva.
- Kulemzin et al. 2006
 Kulemzin, Vladislav M. et al.: *Khanty Mythology*. Budapest–Helsinki. (Encyclopaedia of Uralic Mythologies 2.)
- László 1944
 László Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest.
- Ligeti 1986
 Ligeti Lajos: *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád korban*. Budapest.
- Munkácsi 1892–1902
 Munkácsi Bernát: *Vogul Népköltési Gyűjtemény*. Budapest.
- Munkácsi 1901
 Munkácsi Bernát: *Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben*. Budapest.
- Napolskikh 1989
 Napolskikh, V. V.: The Diving-Bird Myth in Northern Eurasia. In: *Uralic Mythology and Folklore*. Eds.: Hoppál Mihály–Juha Pentikäinen. Budapest–Helsinki, 105–113.
- Róna-Tas–Berta 2011
 Róna-Tas András–Berta Árpád: *West Old Turkic: Turkic Loanwords in Hungarian*. I–II. Wiesbaden.
- Siikala 2002
 Siikala, Anna-Leena: The Kalevalaic Tradition as Finnish Mythology. *Ethnologica et Folkloristica Carpathica* 12–13, 107–121.
- Siikala 2008
 Siikala, Anna-Leena: Mythic Discourses? Questions of Finno-Ugric Studies on Myths. *FF Network* 34, 3–16.
- Toporov 1989
 Toporov, V. N.: About a probable Ob-Ugrian reflection of the Iranian *Mithra*. In: *Uralic Mythology and Folklore*. Eds.: Hoppál Mihály–Juha Pentikäinen. Budapest–Helsinki, 169–179.
- Tuchkova (et al.) 2010
 Tuchkova, Natalya A. (et al.): *Selkup Mythology*. Budapest–Helsinki. (Encyclopaedia of Uralic Mythologies 4.)
- Uray-Kóhalmi 1997
 Uray-Kóhalmi, Kathe: Die Mythologie der Mandschu-Tungusischen Völker. In: *Wörterbuch der Mythologie*. I. 27. Lieferung. Hrsg.: E. Schmalzriedt–H. W. Haussig. Stuttgart.
- Urbanajeva 1995
 Urbanajeva, I. Sz.: *Cselovjek u Bajkala i mir Centralnoj Azii: filozofija isztorii*. Ulan-Ude.
- Vargyas 1978
 Vargyas Lajos: A honfoglaló magyarság hitvilágának legfejlettebb rétege a nyelv és a folklór tükrében. In: *Mítosz és történelem*. Szerk.: Hoppál Mihály–Istvánovits Márton. Budapest, 15–28.
- Vargyas 1984 (1977)
 Vargyas Lajos: Honfoglalás előtti, keleti elemek a magyar folklórban. In: *Uő: Keleti hagyomány – nyugati kultúra*. Budapest, 96–120.
- Vargyas 1999
 Vargyas Lajos: Folklór és őstörténet. In: *Uő: Keleti hagyomány – nyugati kultúra. (Néprajzi, zenei, irodalmi tanulmányok második gyűjteménye.)* Budapest, 26–31.
- Veres 2012
 Veres Péter: Az ősmagyarság szerepe a lovasnomád ökotípus felfedezésében a legújabb interdisziplináris adatok fényében. In: *Világügyelő – Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára*. Szerk.: Czövek Judit–Dyekiss Virág–Szilágyi Zsolt. Budapest, 355–389.
- Voigt 1997
 Voigt Vilmos: A magyar ősvallás kérdése. I. *Ethnographia* 108/1–2. 365–418.
- Voigt 2001
 Voigt Vilmos: Az áldozattól az áldomásig és az ágyúig (és vissza). In: *Sors, áldozat, divináció*. Szerk.: Pócs Éva. Budapest, 387–400.

„...mintegy negyven éve alakult meg Szegeden a Magyar Őstörténeti Munkaközösség. Az akkori több mint harminc résztvevő közül ezen a konferencián ketten szerepelünk csak, Vásáry István és jómagam. Ez azt mutatja, hogy van hagyomány és van megújulás. Öröm volt és megnyugtató érzés, hogy az elmúlt időszak alatt kialakult egy magas színvonalat képviselő új tudósgárda, amely előadásaival továbbvitte azt az ügyet, amelyet a szegedi munka kezdetén még közöttünk élt, de azóta már köreinkből eltávozott kiváló tudósok, Györffy György, László Gyula, Bóna István, Kristó Gyula, Engel Pál, Szűcs Jenő, Szádeczky-Kardoss Samu, Hajdú Péter, Benkő Loránd, Ligeti Lajos és sokan-sokan mások hagytak ránk... A tudományok széles skálája vonult fel, a régészettől a biológián, a nyelvészetten, a néprajzon, a történettudományon, a művelődéstörténeten és tudománytörténeten át a régészeti rekonstrukcióig. Megszólaltak a társadalomtudományoknak a mai nemzeti és csoporttudattal foglalkozó kutatói. Szót kaptak, ha csak egy-egy előadó által idézetten is a történeti természettudományok, elsősorban a kormeghatározásban és az éghajlat- és környezettörténetben illetékes szakmák. Ez egy valódi tudományok közötti együttműködés konferenciája volt.”

Róna-Tas András akadémikus

„Mi a célja most ennek az őstörténeti seregszemlének, melyen a magyar tudományosság színe-java megjelenik, minden tudományág képviselőjében? Így a régészet, embertan, genetika, az írott forrásokon alapuló történelem, a nyelvtörténet, a néprajz, a művelődés- és tudománytörténet egyaránt jelen lesz. A kérdésre a válasz röviden: a számadás; annak felvázolása, hogy meddig jutottunk, hol tartunk és milyen feladataink vannak a jövőre nézve. Egy ilyen számvetést minden nemzedéknek el kell végeznie (tehát 20–30 évenként), hogy minden nemzedék megfrissült ismeretekkel és szemlélettel vehesse újból birtokba az emberi tudás épületének rá eső részét.

Nos, ismét eltelt bizonyos idő, és sokan szükségét láttuk egy új számadás elkészítésének. Reményeink szerint az előadások felvázolják egy-egy téma kutatásának jelenlegi állását, világosan utalva az eddig elért biztos eredményekre, és a kutatás irányait is kijelölik.”

Vásáry István akadémikus

Ára: 6200 Ft

9 789639 627871